

УДК 338.2:636.03

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМ І ЗАХОДІВ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИКІВ М'ЯСА
ТА М'ЯСНИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ**

*Лисенко Г. П., н. с. відділу економічних досліджень,
<https://orcid.org/0000-0002-2006-4111>
Інститут продовольчих ресурсів НААН, Київ, Україна*

<https://doi.org/10.31073/foodresources2024-23-31>

Предмет. Ефективність програм і заходів підтримки виробників м'яса та м'ясних продуктів в Україні. **Мета.** Оцінити ефективність програм і заходів підтримки виробників м'яса та м'ясних продуктів в Україні. **Методи.** У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний, системного узагальнення, економіко-статистичний – для обробки й аналізу статистичних даних; табличний – для візуалізації та узагальнення результатів дослідження; абстрактно-логічний – для формулювання висновків. **Результати.** У статті проаналізовано програми і заходи підтримки виробників м'яса та м'ясних продуктів в Україні за останнє десятиліття. Оцінено фактичне виконання запланованих заходів національного проекту «Відроджене скотарство» та результати досягнення цільових індикаторів проекту. З'ясовано, що державна підтримка аграрного сектору в Україні характеризується високим рівнем бюрократизації процедур, складністю доступу до державної підтримки, невчасним та недостатнім обсягом фінансування. Виявлено відсутність послідовності та стабільності застосовуваної державної підтримки, що стало основною перешкодою для досягнення покращень в галузі. Наразі через обмеженість бюджетних коштів і зміну пріоритетів фінансування в умовах активної війни, обсяги державної підтримки тваринництва критично скоротились, що разом із посиленням негативних тенденцій в галузі гостро ставить питання забезпечення продовольчої безпеки в Україні. **Сфера застосування результатів.** Результати дослідження мають науково-практичний характер і можуть бути використані науковцями у подальших дослідженнях. Вони можуть слугувати джерелом довідкової інформації й використовуватися у роботі економістами, фахівцями органів влади, науковими працівниками, викладачами, аспірантами і студентами вищих навчальних закладів.

Ключові слова: державна підтримка тваринництва, ефективність державної підтримки, національний проект «Відроджене скотарство», м'ясо та м'ясні продукти, тваринництво.

**EFFECTIVENESS OF PROGRAMS AND MEASURES TO SUPPORT MEAT
AND MEAT PRODUCTS MANUFACTURERS IN UKRAINE**

*Hanna Lysenko, Researcher of the Department of Economic Research,
<https://orcid.org/0000-0002-2006-4111>
Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine*

Subject. Effectiveness of programs and measures to support producers of meat and meat products in Ukraine. **Purpose.** To evaluate the effectiveness of programs and measures to support producers of meat and meat products in Ukraine. **Methods.** The study used general scientific and special methods: dialectical, systemic generalization, economic-statistical – for processing and analyzing statistical data; tabular – for visualization and generalization of research results; abstract and logical – for formulating conclusions. **Results.** The article analyzes programs and measures to support producers of meat and meat products in Ukraine over the past decade. The study assessed the actual implementation of the planned activities of the national project "Revived Cattle Breeding" and the results of achieving the project's target indicators. It was found that State support of the agrarian sector in Ukraine is characterized by a high level of bureaucratization of procedures, complexity of access to State support, untimely and insufficient funding. The study revealed the lack of consistency and stability of the applied state support, which became the main obstacle to achieving improvements in the industry. Now, due to the limited budget funds and the change in the priorities of financing in the conditions of active war, the volume of state support for animal husbandry has critically decreased, which, together with the strengthening of negative trends in the industry, sharply raises the issue of ensuring food security in Ukraine. **Scope of results.** Research results have a scientific and practical nature and can be used by scientists in further

studies. The results can serve as a source of reference information and be used in the work of economists, government specialists, researchers, teachers, graduate students and students of higher educational institutions.

Key words: *state support for animal husbandry, effectiveness of state support, the national project "Revived cattle breeding", meat and meat products, animal husbandry*

Постановка проблеми. За останні 10 років в Україні виробництво м'яса скоротилось на 6%, при чому, виробництво яловичини зменшилось на 38%, а свинини – на 10%. У 2023 році 59% усього виробленого м'яса в Україні складало м'ясо птиці, 28% – свинина, 11% – яловичина. Хоча ще десятиліття тому частка яловичини була більшою і сягала 17%, а м'ясо птиці тоді не перевищувало 46%. Критичного рівня досягло скорочення поголів'я ВРХ – 52% та свинини – 36%. Споживання м'яса в розрахунку на одного українця не перевищує 53 кг в рік, що менше раціональної норми на 34%. Попри реалізовані державою численні заходи підтримки галузь продовжує стрімко скорочуватись, що гостро ставить питання продовольчої безпеки і потребу в дослідженні ефективності їх застосування.

Питання розробки та аналізу державної підтримки виробників м'яса та м'ясних продуктів раніше досліджували у своїх працях Сичевський М. П., Юзефович А. Е., Коваленко О. В. [1], Лаврук В. В., Покотильська Н. В. [2], Онегіна В. М., Кравченко О. М., Білецький О. С. [3], Тулуш Л. Д., Радченко О. Д. [4] та ін. Попри цінний доробок цих вчених, проблема залишається вкрай актуальною і потребує подальших досліджень.

Мета. Оцінити ефективність програм і заходів підтримки виробників м'яса та м'ясних продуктів в Україні.

Матеріали та методи. У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний, системного узагальнення, економіко-статистичний – для обробки й аналізу статистичних даних; табличний – для візуалізації та узагальнення результатів дослідження; абстрактно-логічний – для формулювання висновків.

Результати та обговорення. Наразі порядок державної підтримки аграріїв та тваринництва визначається щорічно в законах України «Про Державний бюджет України» та низкою підзаконних нормативних актів, що робить її непослідовною та нестабільною. Вона формується, часто, в результаті лобіювання інтересів зацікавлених груп у політичному процесі при формуванні та затвердженні державного бюджету. Наразі через обмеженість бюджетних коштів і зміну пріоритетів фінансування в умовах активної війни, виробники м'яса та м'ясних продуктів отримують ще менше уваги від держави ніж зазвичай.

Формування державної політики та застосування конкретних заходів підтримки аграрного сектору пройшло довгий шлях. В перші роки після проголошення незалежності, економічна ситуація в Україні швидко і непередбачувано змінювалася, що в умовах становлення державності не сприяло застосуванню системного підходу до вирішення проблем забезпечення продовольчої безпеки та підтримки аграрного сектору. Лише починаючи з 1995 року, коли Кабінет Міністрів України став складати Програми діяльності, вирішення цих питань набуло більш системного, комплексного, цілеспрямованого характеру [1]. Проте, єдиної програми чи стратегії розвитку саме аграрного сектору, що ґрунтовно намагалася б вирішити критичні проблеми в галузі та забезпечити її розвиток не було.

Першою спробою комплексно та системно підійти до проблем тваринництва та підтримки виробників м'яса та м'ясних продуктів став Національний проект «Відроджене скотарство», який було розроблено відповідно до Указу Президента України № 504/2011 «Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Проект визначав основні пріоритети розвитку галузі скотарства, заходи та механізми з їх реалізації для стимулювання виробництва молока та яловичини в

обсягах, що задовольняли б потребу населення в продуктах харчування на рівні фізіологічних норм споживання та формування експортного потенціалу.

Бажаних результатів передбачалось досягти вдосконаленням існуючих форм і способів державної підтримки розвитку галузі та підвищення її інвестиційної привабливості з метою концентрації державних ресурсів та коштів на пріоритетних напрямках розвитку галузі, формування ефективної цінової, фінансово-кредитної та бюджетної політики. Ці заходи вважалися найбільш ефективними з точки зору забезпечення безбиткового виробництва продукції скотарства за різних форм господарювання та розвитку великотоварного спеціалізованого виробництва.

На реалізацію проекту в період 2011–2015 рр. передбачалося витратити 16,7 млрд грн бюджетних коштів, зокрема на часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів – 4157 млн. грн., селекцію в тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу – 635,2 млн. грн., державну підтримку галузі тваринництва – 5000 млн. грн., бюджетну тваринницьку дотацію та державну підтримку виробництва продукції рослинництва – 1490 млн. грн., здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів – 2933 млн. грн., державні інтервенції через Аграрний фонд – 2500 млн. грн (табл. 1) [5].

Таблиця 1

**Планові обсяги витрат бюджетних коштів на реалізацію проекту
на 2011–2015 рр., млн. грн.**

Напрями бюджетної підтримки	Всього	у т.ч. по роках				
		2011	2012	2013	2014	2015
Державна підтримка галузі тваринництва (із Спецфонду)	5000	1000	1000	1000	1000	1000
Часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів	4157	500	500	750	1000	1407
Селекція в тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу	635,2	75,2	90	120	170	180
Бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва	1490	100	200	320	420	460
Здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів	2933	500	540	583	630	680
Державні інвестиції через Аграрний фонд	2500	500	500	500	500	500
Всього	16715,2	2675,2	2830	3273	3720	4227

Джерело: [5]

Фактично, відповідно до законів України «Про Державний бюджет України» за 2011–2015 рр., із запланованих напрямів бюджетної підтримки щорічно фінансувалася лише державна підтримка галузі тваринництва (табл. 2). Загалом за цим напрямом за 2011–2015 рр. було виділено 4550 млн грн бюджетних коштів, що на 9% менше від запланованого обсягу. Причому, якщо у 2011 році на державну підтримку галузі тваринництва надійшло 2030 млн грн, що більше від запланованого обсягу на цей рік у 2 рази, то у 2012 році ця сума скоротилася до 732 млн грн, у 2013 р. вона складала

650 млн грн, у 2014 р. – 888 млн грн, у 2015 р. – 250 млн грн, хоча проект передбачав стабільне щорічне фінансування в 1 млрд грн.

Таблиця 2

**Фактичні обсяги витрат бюджетних коштів на реалізацію проекту
на 2011–2015 рр., млн. грн.**

Напрями бюджетної підтримки	2011	2012	2013	2014	2015
Державна підтримка галузі тваринництва	2030	732	650	888	250
<i>Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі, з них:</i>	-	827	97	5	5
Часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів	500	152	*	*	*
Селекція в тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу	75,2	35,9	*	*	*
Бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва	100	66,3	*	*	*
Здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів	531,4	418	*	*	*

Джерело: сформовано автором на основі [6-11]

Примітка: * дані відсутні

Решта напрямів державної підтримки фінансувались значно гірше. У 2011 році часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів, селекція в тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу, бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва, здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів були профінансовані відповідно до планових обсягів. Проте, починаючи з 2012 року їх об'єднали в напрям «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі», що окрім заходів Національного проекту «Відроджене скотарство» включав, зокрема, підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (5 млн грн), здійснення заходів з охорони і захисту, раціонального використання лісів, наданих у постійне користування агропромисловим підприємствам (17 млн грн), державну підтримку сільськогосподарської дорадчої служби (2 млн грн), створення і забезпечення резервного запасу сортового та гібридного насіння (20 млн грн), надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції (48 млн грн), часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів (31,4 млн грн), виплату субсидії на гектар посівів (25,9 млн грн), державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників шляхом здешевлення страхових платежів (премій) (0,4 млн грн) [8]. Із 827 млн грн, виділених на напрям «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі», заходи Національного проекту «Відроджене скотарство» у 2012 році склали 81,3%. Якщо, відповідно до плану проекту, у 2012 порівняно з 2011 роком фінансування по його напрямках підтримки мало зростати, то в реальності воно скоротилось (табл. 2). А починаючи з 2013 року, навіть фінансування напряму «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» загалом почало скорочуватись. У 2013 році воно вже складало 97 млн грн, а у 2014 та 2015 роках лише 5 млн грн.

В результаті відсутності стабільності державної політики щодо підтримки виробників тваринницької продукції та недотримання плану, цільові індикатори

Національного проекту «Відроджене скотарство» не були досягнуті, більше того, ситуація в галузі ускладнилась (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка досягнення основних цільових індикаторів проекту

Показник	Цільова зміна показника до 2015 р.	Фактичний рівень станом на 2015 рік	Відхилення від початкового рівня, %	Відхилення від цільового рівня, %
М'ЯСО				
Поголів'я ВРХ, <i>млн. голів</i>	↑ з 4,49 до 5,59	3,75	-16,5	-32,9
у т.ч.: сільгосппідприємства	↑ з 1,52 до 2,54	1,27	-16,4	-50,0
господарства населення	↓ з 3,97 до 3,05	2,48	-37,5	-18,7
Середньодобовий приріст ВРХ в сільгосппідприємствах, <i>г</i>	↑ з 500 до 700	536	+7,2	-23,4
Виробництво (реалізація на забій) ВРХ в живій масі, <i>млн т</i>	↑ до 1,02	0,65	-	-36,3
Виробництво (реалізація на забій) ВРХ в забійній масі, <i>млн т</i>	↑ до 0,6	0,38	-	-36,7
МОЛОКО				
Поголів'я корів, <i>млн голів</i>	↑ з 2,63 до 2,72	2,17	-17,5	-20,2
у т.ч.: сільгосппідприємства	↑ з 0,59 до 0,79	0,51	-13,6	-35,4
господарства населення	↓ з 2,04 до 1,93	1,67	-18,1	-13,5
Надій молока на корову, <i>кг</i>	↑ з 4080 до 5660	4644	+13,8	-18,0
Виробництво молока, <i>млн т</i>	↑ з 11,2 до 15,4	10,6	-5,4	-31,2

Джерело: розраховано автором на основі [5] та [12]

У результаті реалізації проекту з 2011 до 2015 рр. поголів'я ВРХ орієнтовно мало зрости з 4,49 до 5,59 млн голів, фактично у 2015 році воно скоротилось до 3,75 млн голів, що менше від фактичного показника 2011 року на 16,5%, та цільового на 32,9%. Для збільшення ефективності виробництва планувалося збільшити частку поголів'я, що утримується у сільськогосподарських підприємствах та скоротити у господарствах населення, що також не вдалося. Поголів'я скоротилось у всіх виробників швидкими темпами. Середньодобовий приріст ВРХ в сільськогосподарських підприємствах не досяг очікуваного рівня. Виробництво м'яса ВРХ у 2015 році було меншим від цільового індикатора на 36%.

Цільові індикатори Національного проекту «Відроджене скотарство» щодо молока були так само не втішними. Поголів'я корів скоротилось у 2015 порівняно із 2011 роком на 17,5%, що було менше цільового рівня на 20,2%. Надій молока на корову в 2015 році був більшим від 2011 року на 13,8%, проте меншим від цільового індикатора на 18%. Так само скоротилось виробництво молока на 31,2%.

Однією з вагомих причин неспроможності закінчити впровадження Національного проекту «Відроджене скотарство» стало погіршення економічної та політичної ситуації в країні, зміна в пріоритетах розподілу бюджетних коштів внаслідок анексії Автономної Республіки Крим та бойових дій в Донецькій та Луганській областях, що почалися в 2014 році.

З 2009 до 2016 року в Україні діяла державна програма підтримки сільського господарства, що включала в себе запровадження спецрежиму справляння податку на додану вартість (ПДВ). В результаті наших попередніх досліджень щодо ефективності реалізації цієї державної програми на основі співставлення зміни обсягу поголів'я

основних видів сільськогосподарських тварин та розмірів державної підтримки в розрахунку на одну голову відповідного поголів'я тварин за 2008–2014 рр. [13, с. 105–106], було визначено що поголів'я ВРХ невинно скорочувалося до 2012 року в своєму темпі, не залежно від зміни обсягу надання державної допомоги поки у 2012 та 2013 роках фінансування не зросло в 2,6 рази до 47,2 та 56,1 грн в розрахунку на 1 голову. Проте, вже у 2014 році, коли державна підтримка скоротилася вдвічі до 27 грн/гол., поголів'я ВРХ знову почало зменшуватися.

Галузь свинарства в розглянутий період була більш чутливою до державної підтримки. При збільшенні чи зменшенні фінансування в розрахунку на 1 голову, відповідно скорочувалося або зростало поголів'я свиней.

В досліджуваній період, незалежно від обсягу коштів, що надходили у галузь, поголів'я птиці щороку зростало, адже обсяг державної підтримки птиці значно перевищував обсяги підтримки інших тваринницьких галузей. Зокрема, у 2014 році загальне фінансування державної підтримки птиці становило 988,3 млн грн, що було більше від обсягу підтримки ВРХ у 8 разів, а свиней – у 3 рази. І це при тому що іще у 2008 році таке перевищення становило всього 1,5 рази для ВРХ та 1,1 рази для свинини.

Така ситуація пояснюється тим, що галузь птахівництва від самого початку не була в такому критичному становищі як галузі вирощування ВРХ та свиней. Завдяки державній підтримці вона досягла безбитковості вже в 2013-2014 рр., а спецрежим ПДВ продовжив надаватися на тих самих засадах. Якщо обсяг прямих державних дотацій в галузь птахівництва щорічно скорочувався, складаючи у 2014 році всього 22,6% від прямих дотацій на ВРХ та 20% від дотацій на свинарство, то надходження коштів за рахунок податку на додану вартість надзвичайно зросло. Із 988,2 млн грн отриманих галуззю птахівництва у 2014 році 99,7% надійшло саме за рахунок податку на додану вартість [13, с. 105–106].

З 1 січня 2017 року замість спецрежиму ПДВ, який відмінили на вимогу МВФ, було введено прямі державні дотації. Механізм їх розподілу наступний: на вартість реалізованої продукції сільськогосподарського підприємства, відображену у податковій звітності, пропорційно сплаченим сумах ПДВ, розподіляють фіксовану суму дотацій, яка щомісяця виділяється з бюджету. В реєстр отримувачів бюджетної дотації вносяться підприємства, в яких 75% вартості всіх товарів, реалізованих ними протягом звітного періоду по КВЕД відводиться на продукцію тваринництва [14]. Крім того, у 2017 році діяло обмеження суми виплат дотацій для птахівництва – підприємства цієї галузі могли отримати не більше 50% від загальної суми дотацій.

Відповідно до Постанови КМУ № 884 [15], у 2017 році бюджетні кошти виділені для підтримки тваринництва спрямовувались для виплати часткового відшкодування: вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напряму продуктивності, племінних свинок та кнурців, племінних вівцематок, баранів, ярок; відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими у національній валюті, для покриття витрат, пов'язаних із закупівлею молодняку сільськогосподарських тварин, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів; вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів та утворених на кооперативних засадах м'ясопереробних підприємств [15].

У 2017 році на державну підтримку агросектору було виділено 5,5 млрд грн. Із них 4 млрд грн спрямували на дотації виробникам тваринницької продукції, 550 млн грн було відведено на програму 20-відсоткової компенсації вартості української сільгосптехніки, 300 млн грн спрямували на компенсацію кредитних ставок і т. д.

Переважну більшість бюджетних коштів у 2017 році отримали великі аграрні холдинги, а не дрібні та середні підприємства. Зокрема, із 4 млрд грн. загальної суми дотацій аграрним виробникам найбільше бюджетних коштів отримали агрохолдинги

"Миронівський хлібопродукт" та "Укрлендфармінг". Все через те, що сама система розподілу була вигідна передусім великим підприємствам, оскільки більшість дрібних та середніх сільгоспвиробників навіть не могли подавати заявку на отримання дотацій, адже паралельно займались рослинництвом і вартість їх рослинницької продукції перевищувала чверть від їхнього товарообороту. Малі та середні підприємства просто не спроможні займатись виключно тваринництвом, адже це вкрай нерентабельно [13].

Бюджетні кошти на підтримку тваринництва у 2018 році розподілялися відповідно до Постанови КМУ № 107 [16] за такими напрямками: часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура; часткова компенсація вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів; спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності; спеціальна бюджетна дотація за вирощування молодняка великої рогатої худоби, який народився в господарствах фізичних осіб; часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярок і сперми бугаїв та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність; часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції [16].

Загалом на підтримку тваринництва у 2018 році було спрямовано 2,4 млрд грн, з них: спеціальна бюджетна дотація на утримання корів склала 512 млн грн, спеціальна бюджетна дотація на вирощування молодняка ВРХ – 320 млн. грн, часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин – 214 млн. грн, найбільше ж було спрямовано коштів на часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – 1,3 млрд грн тощо.

У 2019 році з державного бюджету на виконання програми «Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)» було виділено 2,9 млрд грн. У 2019 році на спеціальну бюджетну дотацію за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності спрямували 532 млн. грн, на спеціальну бюджетну дотацію за вирощування молодняка великої рогатої худоби – 785 млн грн, на часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин – 150 млн грн, а на часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – 526 млн грн і т. д. [17].

У 2020 році уряд спрямував на підтримку аграріям 4 млрд грн. Зокрема, у 2020 році бюджетні кошти спрямовувались на державну підтримку розвитку тваринництва та переробку сільськогосподарської продукції, фінансову підтримку розвитку фермерських господарств, часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів, фінансову підтримку розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства, надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

У наступні 2 роки на програму підтримки аграріїв – «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» витрачали 4,6 та 4,4 млрд грн, що складало 96 та 70% від усіх

видатків розвитку Апарату Міністерства аграрної політики та продовольства України (табл. 4). У 2023 році витрати на державну підтримку аграрного сектору різко скоротились, що пов'язано з воєнними діями, що розпочались у 2022 році. Державні витрати на фінансування програми «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» скоротилась в 22 рази до 201 млн грн у 2023 році. У 2024 році ця сума лишилась майже незмінною – склала 205 млн грн. Видатки розвитку Апарату Міністерства аграрної політики та продовольства України сягнули 1 та 1,1 млрд грн, що в 6 разів менше обсягу 2022 року.

Таблиця 4

Видатки державного бюджету на розвиток аграрного сектору, млн грн

Видатки державного бюджету	2020 рік*	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	4000	4665	4400	201	205
Обсяг усіх видатків розвитку Апарату Міністерства аграрної політики та продовольства України	6937	4836	6317	1064	1136

Джерело: сформовано автором на основі [18–22]

Примітка: *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Виробники м'яса та м'ясних продуктів наразі вчаться працювати не лише в умовах війни, а й за обмеженості ресурсів, зокрема і державної підтримки. Попри складні умови у 2023 порівняно з 2022 роком виробництво м'яса усіх видів зросло на 1,5%, за рахунок збільшення виробництва м'яса птиці на 5,2%. Виробництво ж яловичини та свинини скоротилось на 4,3 та 3%, відповідно. Продовжувало зменшуватись поголів'я ВРХ та свиней, на 1 січня 2024 порівняно з 2022 роком кількість ВРХ різко скоротилась на 18,4%, свиней – на 9,2%. Активні війна, що охопила значну територію України, посилює кризові явища в тваринництві України.

Висновки. Отже, за останнє десятиліття було здійснено багато заходів підтримки, що не спромоглись ґрунтовно вплинути на покращення критичного становища виробників яловичини та свинини, проте допомогли розвинути галузі з виробництва м'яса свійської птиці. Недосконалий механізм розподілу державної підтримки спричинив надмірне нагромадження державної підтримки в галузі птахівництва і низький її рівень у інших тваринницьких галузях. Через відсутність стабільності та послідовності державної політики щодо підтримки виробників тваринницької продукції та недотримання планів та програм розвитку галузі, виробництво м'яса ВРХ та свиней залишається нерентабельним і щорічно скорочується, що в умовах війни гостро ставить питання продовольчої безпеки. Державна підтримка аграрного сектору в Україні характеризується високим рівнем бюрократизації процедур, складністю доступу до державної підтримки, специфічністю підтримуваних напрямів, невчасним та недостатнім обсягом фінансування. Часто, через значну затримку виконання програм, вагома частина коштів державного бюджету залишалась невикористаною в кінці року і просто поверталась до держбюджету. Та навіть попри це, обсяги планових закладених коштів не відповідали потребі. Галузь потребує єдиної, системної та послідовної стратегії державної підтримки. Необхідно удосконалити механізм розподілу бюджетних коштів, спростити доступ до дотацій для виробників м'яса та м'ясних продуктів, що потребують її. За можливості, необхідно якнайшвидше відновити державне фінансування програм підтримки тваринництва, адже повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України іще більше погіршило критичну ситуацію.

Бібліографія

1. Сичевський М. П., Юзефович А. Е., Коваленко О. В. Стратегія зростання «Харчова промисловість України – 2030» (передумови і перспективи). К.: Аграр. наука, 2019. 32 с.

2. Лаврук В. В., Покотильська Н. В. Стратегія державної фінансової підтримки тваринництва. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. 30 (69). № 5. С. 114–120. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-5-48>.
3. Онегіна В. М., Кравченко О. М., Білецький О. С. Державна аграрна політика та підтримка тваринництва в Україні. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2018. 191. С. 77–91. <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/14469>.
4. Тулуш Л. Д., Радченко О. Д. Державна фінансова підтримка галузі тваринництва в умовах реформування спецрежимів оподаткування. Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2016. 24 (3). С. 219–230. <http://188.190.43.194:7980/jspui/handle/123456789/1041>.
5. Національний проект «Відроджене скотарство». К.: ДІА, 2011. 44 с.
6. Про Державний бюджет України на 2011 рік: Закон України. 2857-VI. Редакція від 29.12.2011. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>.
7. Про Державний бюджет України на 2012 рік: Закон України. 4282-VI. Редакція від 08.12.2012. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/4282-17#Text>.
8. Про внесення змін до Розподілу видатків, передбачених Законом України "Про Державний бюджет України на 2012 рік" за КПКВК 2801180 "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі": Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України. 772. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0772730-12#Text>. Станом на 14.12.2012.
9. Про Державний бюджет України на 2013 рік: Закон України. 5515-VI. Редакція від 29.12.2013. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5515-17#Text>.
10. Про Державний бюджет України на 2014 рік: Закон України. 719-VII Редакція від 15.04.2016. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-18#Text>.
11. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України. 80-VIII Редакція від 29.12.2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-19#Text>.
12. Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Коваленко О. В., Бокій О. В., Яценко Л. О., Лисенко Г. П. Розвиток харчової індустрії України в умовах надзвичайних викликів: вектори, потенціал та перспективи. Колективна монографія; за заг. ред. О. В. Коваленко. Інститут продовольчих ресурсів НААН. Київ: Деоніс плюс, 2024. 328 с. https://drive.google.com/file/d/1nGN6lFtErBuikQhoJbH_pDu9v_hObrhu/view.
14. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України. 806-р. Станом на 17.10.2013. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-р#Text>.
15. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України. 884. Станом на 28.10.2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2015-п#Text>.
16. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва): Постанова Кабінету Міністрів України. 107. Станом на 07.02.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-п#Text>.
17. Про розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою 1201140 «Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)» на 2019 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України. 196-р. Редакція від 15.11.2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2019-р#Text>.
18. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України. 294-IX. Редакція від 10.12.2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>.
19. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України. 1082-IX. Редакція від 09.12.2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>.
20. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України. 1928-IX Редакція від 31.03.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.
21. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України. 2710-IX Редакція від 22.10.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.
22. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України. 3460-IX Редакція від 21.09.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>.

References

1. Sychevskiy, M. P., Yuzefovych, A. E., Kovalenko, O. V. (2019). Stratehiia zrostantia «Kharchova promyslovist Ukrainy – 2030» (peredumovy i perspektyvy). [Development Strategy «Food Industry of Ukraine – 2030» (prerequisites and prospects)]. Kyiv: Agrarian science, 32 p. [in Ukrainian].
2. Lavruk, V. V., Pokotylska, N. V. (2019). Stratehiia derzhavnoi finansovoi pidtrymky tvarynnytstva. [State financial support strategy for animal husbandry]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia. [Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University Series: Economy and Management]. 30 (69). № 5. P. 114–120. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-5-48> [in Ukrainian].
3. Onehina, V. M., Kravchenko, O. M., Biletskyi, O. S. (2018). Derzhavna ahrarna polityka ta pidtrymka tvarynnytstva v Ukraini. [State agricultural policy and support for livestock farming in Ukraine]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka. [Bulletin of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture]. 191. P. 77–91. <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/14469>. [in Ukrainian].
4. Tulush, L. D., Radchenko, O. D. (2016). Derzhavna finansova pidtrymka haluzi tvarynnytstva v umovakh reformuvannia spetsrezhymiv opodatkovannia. [State financial support in the livestock sector in conditions of special tax regimes reforms]. Zbirnyk naukovykh prats Podilskoho derzhavnoho ahrarno-tekhnichnoho universytetu. [Collection of scientific works of Podolsk State Agrarian and Technical University]. 24 (3). P. 219–230. <http://188.190.43.194:7980/jspui/handle/123456789/1041> [in Ukrainian].
5. Natsionalnyi proekt «Vidrodzhene skotarstvo». [National project «Revived cattle breeding»]. Kyiv: DIA, 2011. 44 p. [in Ukrainian].
6. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2011 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2011: Law of Ukraine]. 2857-VI. As of 29.12.2011. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>.
7. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2012 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2012: Law of Ukraine]. 4282-VI. As of 08.12.2012. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/4282-17#Text>.
8. Pro vnesennia zmin do Rozpodilu vydatkiv, peredbachenykh Zakonom Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2012 rik» za KPKVK 2801180 «Finansova pidtrymka zahodiv v ahropromyslovomu kompleksi»: Nakaz Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [On amendments to the Distribution of Expenditures Provided for by the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2012» under the CPKVK 2801180 «Financial Support for Activities in the Agro-Industrial Complex»: Order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. 772. As of 14.12.2012. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0772730-12#Text>.
9. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2013 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2013: Law of Ukraine]. 5515-VI. As of 29.12.2013. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5515-17#Text>.
10. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2014 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2014: Law of Ukraine]. 719-VII. As of 15.04.2016. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-18#Text>.
11. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2015 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2015: Law of Ukraine]. 80-VIII. As of 29.12.2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-19#Text>.
12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [State Statistics Service of Ukraine]. <https://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Kovalenko O. V. (Ed), Bokii O. V., Yashchenko L. O., Lysenko H. P. (2024). Rozvytok kharchovoi industrii Ukrainy v umovakh nadzvychainykh vyklykiv: vektory, potentsial ta perspektyvy. Kolektyvna monohrafiia. [Development of the Food Industry of Ukraine in Conditions of Extraordinary Challenges: Vectors, Potential and Prospects. Collective Monograph]. Kyiv: Deionis plus, 328 p. [in Ukrainian].
14. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy. [On approval of the Strategy for the Development of the Agrarian Sector of the Economy for the Period Until 2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. 806-p. As of 17.10.2013. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p#Text>.
15. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia pidtrymky haluzi tvarynnytstva, ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. [On approval of the Procedure for the use of funds provided for in the state budget to support the livestock industry and the recognition of

certain resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine as invalid: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. 884. As of 28.10.2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2015-п#Text>.

16. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia pidtrymky tvarynnytstva, zberihannia ta pererobky silskohospodarskoi produktsii, akvakultury (rybnytstva): Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. [On approval of the Procedure for the use of funds provided for in the state budget to support livestock breeding, storage and processing of agricultural products, aquaculture (fish farming): Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. 107. As of 07.02.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-п#Text>.

17. Pro rozpodil koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti za prohramoiu 1201140 «Derzhavna pidtrymka tvarynnytstva, zberihannia ta pererobky silskohospodarskoi produktsii, akvakultury (rybnytstva)» na 2019 rik: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy. [On the distribution of funds provided for in the state budget under program 1201140 “State support for livestock breeding, storage and processing of agricultural products, aquaculture (fish farming)” for 2019: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. 196-p. As of 15.11.2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2019-п#Text>.

18. Pro Derzhavnyi biudzhhet Ukrainy na 2020 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2020: Law of Ukraine]. 294-IX. As of 10.12.2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>.

19. Pro Derzhavnyi biudzhhet Ukrainy na 2021 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2021: Law of Ukraine]. 1082-IX. As of 09.12.2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>.

20. Pro Derzhavnyi biudzhhet Ukrainy na 2022 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2022: Law of Ukraine]. 1928-IX. As of 31.03.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

21. Pro Derzhavnyi biudzhhet Ukrainy na 2023 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2023: Law of Ukraine]. 2710-IX. As of 22.10.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.

22. Pro Derzhavnyi biudzhhet Ukrainy na 2024 rik: Zakon Ukrainy. [On the State Budget of Ukraine for 2024: Law of Ukraine]. 3460-IX. As of 21.09.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>.